

BİR ARŞİVCİNİN ŞAM İZLENİMLERİ

Cevat EKİCİ

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ellili yıllardan beri belge sergileri düzenlemekte. Yetmişli yıllarda da düzenlenen sergilerden sonra ilk uluslararası sergi 1992 yılında Makedonya'da *Osmanlı Fermanları Sergisi* oldu. Aynı sergi yurtiçinde ve dışıda pek çok yerde başarı ile sergilenerek kamuoyu tarafından ilgi ile takip edildi. Sergileme yöntemi ile belgeleri ve tarihi insanlarla buluşturma 2000'li yılların başından itibaren hızlandı ve sayısı artmaya başladı. Yemen, Arnavutluk gibi Osmanlı hinterlandı ülkelerde, Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışının, bölge ile ilgili esaslarının yer aldığı sergiler düzenlendi. Bu sergi zincirinin bir tanesi de geçtiğimiz aylarda Suriye'nin başkenti Şam'da gerçekleştirildi. Serginin hazırlıkları IRCICA'nın talebi, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün onayı ile başladı. Suriye'nin başkenti Şam'da IRCICA ile Suriye Kültür Bakanlığı'nın ortaklaşa düzenlediği "*Osmanlı Yönetiminde Bilad-ı Şam Sempozyumu*" içerisinde Osmanlı Devleti'nin bölgede yönetim anlayışı ve Suriye'nin tarihi kaynakları açısından Osmanlı Arşivi'nin önemini vurgulayacak bir serginin yer alması, bölgenin ve konu ile ilgili bilim adamlarının dikkatine sunulacaktı. Çalışmalar hızlıca sonuçlandırılarak 54 adet belgeden oluşan bir sergi tamamlandı. Katalogu basıldı. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra IRCICA'nın daveti ve Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün izni ile Şam'a gidişimizin ilk aşamaları tamamlanmış oldu.

Şam'a Hareket

Seyahat ekibimiz Prof. Dr. Ali İhsan GENCER, Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ, IRCICA Başkanı Dr. Halit EREN, Doç. Dr. Mehmet CANATAR, Osmanlı Arşivi Daire Başkanı Dr. Önder BAYIR gibi on kişilik bir bilim adamı heyetinden oluşuyor.

Uçağımızın hareketi 25 Eylül 2005 günü saat 23.30'da idi. Bir saat rötarla hareket ettik yani 00.30'da. Yolculuk yaklaşık bir buçuk saat sürüyor. Şam Havaalanındaki işlemler tamamlandıktan sonra sabah 05.00 de otelimize vardık. Böylece bir buçuk saatlik bir uçuş için dokuz saatlik bir mesai harcadığımız gibi bütün geceyi yolda geçirdiğimiz için ertesi gün bunun zorluklarını yaşadık. Sonradan öğrendiğimize göre uçuş saatinin daha uygun bir zamana alınması için çeşitli müracaatlar olmuş fakat THY bunu kabul etmemiş. Bölgeye devamlı seyahat edenlerden duyduğumuza göre hareket saati belirlenirken biraz da ekonomik ve siyasi ilişkiler esas alınıyor. Yani ilişkilerin güçlü ve verimli olduğu ülkelere ideal uçuş saatleri denk getiriliyor.

Sempozyum'un Açılışı

Sempozyum 26 Eylül günü sabah saat 10.00 da Kur'an-ı Kerim okunarak açıldı. Sempozyumun dili İngilizce ve Arapça idi. Oturumlara saat 13.00 da ara veriliyor. Saat 17.00'de yeniden başlıyor.

* Başbakanlık Osmanlı Arşivi - İstanbul.

Bilad-ı Şam Sergisi Açılıyor

26 Eylül akşamı saat 18.00 da sergimiz Şam Milli Müzesi'nde İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreteri Prof. Ekmeleddin İHSANOĞLU ve Suriye Kültür Bakanı tarafından açıldı. İlgi oldukça fazlaydı.

Açılış esnasında İkinci Selim dönemine ait Şam Arazi ve Ziraat Kanunnamesi'nin röprodüksiyonu Osmanlı Arşivi Daire Başkanı Dr. Önder BAYIR tarafından Suriye Kültür Bakanı'na hediye edildi. Kanunname İstanbul'da müzehhibe arkadaşımız Kerime ÖZBEK tarafından döneminin süsleme anlayışı ile tezyin edilmişti. Bu arada söylemeyi unuttum otelden açılışa giden grubu kaçırdığım için ortada kaldım. Hemen dışarı çıkıp bir taksiye atladım ve açılışa son anda yetiştim. Şam'da taksi ücretleri şehir içinde yaklaşık bir dolar.

Şam Şehri

Osmanlı bu şehre Şâm-ı Şerîf diyor. Bu tanımlamayı bir de Kudüs için yaptığı düşünülürse buraya verdiği önem ortaya çıkar. Aslında Şam; Romalılar, Emevîler, Eyyubîler ve Osmanlılar dönemlerinde önemini hep sürdürmüş bir şehir.

Kubeys denilen dağın önünde geniş bir ovada kurulmuş şehrin nüfusu yedi milyon. Araplardan başka Türkler ve Kürtler azınlık olarak yaşıyorlar. Türkler Kubeys dağının zirvesine yakın bir mahallede yaşıyorlar. Buraya gitmek İbnü'l Arabî'nin Tekye-i Selimiye denilen camiindeki kabrini ziyaret ederken aklımıza geliyor. Tekye-i Selimiye Yavuz Sultan Selim'in Doğu seferi esnasında üç ayda inşa ettirdiği bir cami. Cami ve imaret hala ayakta. Burada bir Türk gencinin yardımı ile Türk mahallesinin yerini ve nasıl gidileceğini öğreniyoruz. Bu genç arkadaş bize bir kamyonet tutmamızı öneriyor. Biz de bu tavsiyeye uyarak değerli hocalarım sayın Prof. Dr. Ali İhsan Gencer, Prof. Dr. Mehmet İpşirli başta olmak üzere bir grup katılımcı ile soydaşlarımızın mahallesine gidiyoruz. Burada ilk bakışta Anadolu insanının bir parçası olduğu anlaşılan Türklerle sohbet ediyoruz. Sayıları oldukça azalmış. Çeşitli meslek kollarında çalışıyorlar. Hal ve tavırları ile Anadolu'daki akrabalarından hiçbir farkı olmayan Türk çocukları ile konuşup fotoğraf çektiyoruz.

Emeviye Camii ve Cıvarı

Cami söylenildiğine göre Romalılar döneminden beri ibadet merkezi imiş. Kubbesiz bir mimarisi var, yaklaşık yüz metre uzunluğunda iki duvarın üzeri ağaçlarla birleştirilerek çatı haline getirilmiş. Manevi havasının yüksekliği hissediliyor. Caminin hemen yanında bulunan şarkın en önemli kahramanlarından Selahaddin Eyyubi'nin mezarını ziyaret ediyor ve Fatihalar gönderiyoruz. Bu türbenin bitişiğinde de havacılık tarihimizin ilk üç şehidi; Yüzbaşı Fethi Bey, Mülazım-ı Evvel Nuri Bey ve Mülazım-ı Evvel Sadık Bey'ler yatıyor. Bu Türk kahramanları devrinin süper güçlerinin havacılık alanındaki başarıları ile Osmanlı'nın boy ölçüşmesi uğrunda feda-yı cân ederek ecel şerbetini içmişler. Bilindiği gibi geçen yüzyılın başında havacılık dünyada önem kazanmaya başlayınca Avrupalı uluslar uzun mesafeli uçuşlar gerçekleştirmişler. Osmanlı'da buna misilleme olarak İstanbul-

Kahire seferini gerçekleştirmeye karar vermiş. Ancak bu teşebbüslerin birinde değerli pilotlarımız hayatlarını feda etmişler. Fakat bu iddia burada kalmayarak İstanbul-Kahire seferi gerçekleştirilmiş.

Şam'da Bir Ermeni

Emevi Camiini ziyarete giderken kapalı çarşı civarında bir Ermeni ile karşılaşyoruz. Babası 1915 tehcirinde Şam'a gelmiş bir Kayserili. İpşirli Hoca ile bir hemşehri muhabbetine tutuluyorlar. Türkçesi gayet iyi. Öğrendiğimize göre babası evlerinde çocuklarına ana dil olarak Türkçe öğretmiş. Tehcirden Almanların Osmanlı madenleri üzerinde egemenlik kurma niyetlerini sorumlu tutuyor.

Tekye-i Süleymaniye

Süleymaniye Camii, Kanuni'nin Mimar Sinan'a inşa ettirdiği bir cami. Şu anda restore edilmeyi bekliyor. Avlusu savaş araçları müzesi olarak değerlendiriliyor. Müzenin en göze çarpan parçası ise Soyuz uzay aracı. Onun hemen karşısında Rusların bir başka hava aracı olan MİG yer alıyor. Soyuz, Rusya-Suriye ilişkilerinin kuvvetliliği anısına buraya konmuş olsa gerek.

Bu caminin en önemli daimi misafiri tabii ki Sultan Vahideddin. Caminin doğu tarafında küçük bir avluda medfun. Burada hanedandan on altı kişi daha yatıyor. Kitabelerin fotoğrafları ve medfunların isimleri makalenin sonunda verilmiştir.

Şam İstasyonu

Hicaz Demiryolu'nun başlangıç istasyonu olan bu bina bugün hâlâ ayakta. Bahçesinde ilk defa görev yapan lokomotifle ziyaretçilerini selamlıyor.

Şam Tarihi Belgeler Merkezi

Merkezi Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ, Doç. Dr. Mehmet CANATAR, Osmanlı Arşivi Daire Başkanı Dr. Önder BAYIR ile birlikte ziyaret ettik.

Arşiv binası Azmzadelerden Fevzi Paşa'nın konağı olup idari bakımdan Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet veriyor. Restorasyon ve Araştırma Hizmetleri gibi bölümleri var. Personeli ise 12 kişiden oluşmakta. Arşivde yer alan defter ve belgelerin tasnifi tamamlanmış. Kurumun yetkililerinden aldığım bilgiye göre mevcut defterlerin dökümü şöyle:

Şeriye Sicilleri: Şam, Halep, Hama, Humus, Gazze şehirlerine ait 284 adet sicil.

Tapu Sicilleri: 77 adet

Ticaret Sicilleri:156 adet **Evamir-i Sultaniye Defterleri:**78 adet

Mahkeme Hüccet Defterleri:2247 adet

Ensab ve Evkaf Defterleri:7 adet

Ferman Defteri: 1 adet

Karışık Siciller: 14 adet

Bu defterlerden başka XVIII. Yüzyıl başlarına ait 2500 adet parakende evrak yer almaktadır. Fransız Araştırmaları Enstitüsü **Catalogue des Registres des Tribunaus Ottomans** isimli eseri 1999 yılında yayınlamış. Suriye Tarihi Belgeler Merkezi'nin içeriği ile ilgili ayrıntılı bilgileri bu kitapta bulmak mümkün.

